

és – persze – felelősségét. Eddig számukra nem létezett egy olyan szervezet, ahol meghányhették-vetették volna gondjaikat és terveiket. Sőt: a szlovák könyvtárügy egynémely magát átmentett „révkalauza” igencsak ellene volt egy olyan szervezet megalakulásának, amely az itt ismertetett SAK-ban realizálódott.

VONTORČÍK, E.: Slovenská asociácia knižnic a predstavba slovenského knihovníctva. = Knižnice a informácie, 25. köt. 6. sz. 1993. p. 283–286./

(Futala Tibor)

Könyvtárak és könyvtárosság Spanyolországban

Spanyolország könyvtári szervezete a 19. századra vezethető vissza, és erős francia befolyást mutat. A Spanyol Királyi Könyvtárat 1711-ben alapították, és 1836-ban lett Nemzeti Könyvtárrá. Egy 1835-ös jogszabállyal létrehozták a tartományi közkönyvtárakat.

A következő lépés köztisztviselők könyvtári munkára való kiképzése volt, amelyhez az alapot a Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos (Levéltárosok, Könyvtárosok és Archeológusok Testülete) megalapítása adta 1858-ban.

A spanyol könyvtárak alapításuktól fogva a tudományt voltak hivatottak szolgálni, így hosszú ideig hiányzott belőlük a széles értelemben vett közszolgálati funkció. Bizonyos régiókban a későbbiekben megindult a közkönyvtárak szerveződése, így Asztúriában a helyi önkormányzatok és a munkásszervezetek támogatásával. Katalóniában 1915-ben jött létre a Biblioteca de Catalunya, a tartomány tudományos könyvtára és egy közkönyvtári hálózat, továbbá megkezdtek a magas színvonalú könyvtárosképzést.

Nemzeti szinten a második köztársaság (1931–39) hozott nagyobb előrelépést: újraszervezték a Nemzeti Könyvtárat, amely egyúttal nagyobb költségvetéshez jutott. Megszilárdult az egyetemi könyvtárak intézménye, új szakmai testületek alakultak. Az IFLA Spanyolországban rendezett második kongresszusa élénk könyvtári életet talált.

A polgárháború (1936–39) nem állította meg a fejlődést. Az első nemzeti könyvtári tervet *Maria Moliner* állította össze Valenciában, a köztársasági kormány székhelyén. A különböző tervek megvalósítása meghiúsult ugyan, de a változás magját már így is sikerült elültetni.

A Franco-rendszer első könyvtári jogszabálya csak 1947-ben, az olvasással kapcsolatos nemzeti szabályozás 1952-ben látott napvilágot. Szemmel láthatólag nem volt sürgős a közkönyvtárakkal kapcsolatos szabályozás megalkotása, és ezt a negyven évet elméletileg a merev szervezet, a gyakorlatban azonban a koordináció hiánya jellemezte.

Az egyetemi könyvtárak egy része a hagyományok alapján a kulturális, más részük az oktatási minisztérium irányítása alá tartozott. Ezek a

könyvtárak nem kaptak megfelelő anyagi támogatást, ahogy a Nemzeti Könyvtárnak sem szentelt kellő figyelmet a rendszer. Mindezek ellenére megindult az új szolgáltatások bevezetése, megkezdtek a nemzeti bibliográfia, a *Bibliografía Española* kiadását.

A diktatúra 1975-ös bukása után, 1980-tól indult meg az a folyamat, amelynek során az autonóm tartományok vették kezükbe a kulturális ügyek, az alsó- és felsőfokú oktatás, a tudománypolitika és a könyvtárügy irányítását minden régióban.

Ugyanakkor nemzeti intézmények is vannak. A Nemzeti Könyvtár mellett a tartományi közkönyvtárak is központi irányítás alatt állnak, annak ellenére, hogy működtetésük az autonóm tartományok hatáskörébe tartozik.

A Kulturális Minisztérium elsősorban erősíteni kívánja a közkönyvtárakat a nemzeti rendszerben. Közel 9 milliárd pezétát fordítottak az elmúlt tíz évben könyvtárépítésre. 1989-ben megszületett a tartományi közkönyvtárak automatizálásának terve, és az 51 könyvtárból már 34-ben megtörtént a gépesítés. Létrejött a nemzeti könyvtári rendszer, amelyet a Nemzeti Könyvtár vezet, és magában foglalja a tartományi közkönyvtárakat. Nem tagjai a rendszernek az iskolai könyvtárak, a felsőoktatási könyvtárak azonban igen.

A fontos törekvésnek tekintett nemzeti szintű koordináció egyik kézzelfogható eredménye a *Catálogo colectivo de patrimonio bibliográfico* (A bibliográfiai hagyomány közös katalógusa, 1985), a tartományi közkönyvtárak 150 ezer rekordját tartalmazó *REBECA* adatbázis, amely 1990 óta működik, és egyaránt hasznos a katalogizálás és a könyvtárközi kölcsönzés terén. Nemzeti szintű a *MARC*-formátum használata. Katalóniában pedig több könyvtártípus használja a *VTLS* integrált könyvtárgépesítési rendszert.

A minisztérium támogatja az adatbázisok terjesztését, így a *Libros españoles en venta* kereskedelmi könyvadatbázis (a Books in Print spanyolországi megfelelője) kiadását CD-ROM-on.

Spanyolországban közel 3000 közkönyvtár működik, több mint 23 milliós könyvvállománnyal. Ezek fenntartása az autonóm kormányzatok feladata, amihez azok a megfelelő jogi szabályozást is megalkották. Ötezer lakos felett kötelező köz-

könyvtár létesítése, és a takarékpénztárak is működtetnek könyvtárakat. A legtöbb régióban hasonló a szervezet. A régió élén kötelezpéldány-joggal rendelkező, és a régió bibliográfiáját is előállító központi könyvtár áll. A Katalán Könyvtár ezenkívül Katalónia nemzeti könyvtára is.

A könyvtári rendszert szabályozó rendelet nem foglalkozik az iskolai könyvtárakkal, de létük elfogadott.

1991-ben 39 hivatalosan is elismert egyetem működött Spanyolországban, ebből 16 az Oktatási és Tudományos Minisztérium felügyelete alatt. Az egyetemi reform jogszabálya nem foglalkozik külön a könyvtárakkal, de minden egyes egyetem meghatározza a könyvtár szerepét. Az egyetemek maguk alkalmazzák a könyvtár személyzetét, és a legtöbb helyen van könyvtári bizottság. Egy 1991-es királyi rendelet már az egyetemek alapítása minimális követelményének köti ki könyvtár létrehozását.

Mivel az egyetemek több épületben, szétszórtnan helyezkednek el, általában a központi könyvtár – tanszéki, kari stb. könyvtárak típusú szervezet – a jellemző, így az állományok többé-kevésbé szétosztottak. Ennek ellenére az egyetemek egységesnek tekintik könyvtáraikat, a szolgáltatások integrálására és a koordinációra törekednek.

1991-ben 26 egyetemi könyvtárban működött gépi rendszer, és 13-ban volt folyamatban rendszerek telepítése vagy továbbfejlesztése.

A CAPS (a katalán egyetemeken megtalálható időszak kiadványok gépi katalógusa) 1983-tól, majd ennek utódja, a CRUC 1989-től immáron bővebb körre kiterjedően 28 ezer címet tartalmaz.

A REBIUN (egyetemi könyvtárak hálózata, 1987) programban 9 spanyol egyetem vesz részt. 300 ezer könyvrekordot és a CAPS adatbázist egyesíti a központi katalógusban, amely CD-ROM formában 1992-ben jelent meg.

A DOBIS/LIBIS rendszerek használói klubot és nemzeti együttműködési kört alkotnak.

A BRUIXA a VTLS rendszert használó három katalán egyetemi könyvtár és Barcelona közkönyvtári hálózatának 290 ezer bibliográfiai rekordot tartalmazó rendszere.

A DOCUMAT 76 matematikai könyvtár állományfejlesztési kooperációt is jelentő központi katalógusa.

Igényes projekt a SIBI (spanyol tudományos könyvtárak kapcsolt és nyílt rendszere, 1989), amely közös és retrospektív katalogizálást, könyvtárközi kölcsönzési együttműködést fog nyújtani tagkönyvtárainak.

A szakmai szervezetek, állami intézmények és magánvállalatok által fenntartott különféle szakkönyvtárak eléggé elszigetelten működnek. A CSIC rendszer azonban 90 nemzeti szinten, államilag támogatott kutatóintézet könyvtárát köti

össze, több mint egymillió könyv- és 35 ezer periodikarekordot (az utóbbiak mintegy harmada kurrens) felmutatva.

Az online, majd az on-disc irodalomkutatás gyors fejlődése mögött kissé elmaradt a könyvtárak gépesítése. Sok a házilagosan kifejlesztett, nem szabványos rendszer, de megjelentek a MARC-formátumú kereskedelmi rendszerek is.

Az 1984-ben indult PRIBIC projekt a CSIC-könyvtárak gépesítésére irányul, és eddig 60 könyvtár online kapcsolatát hozta létre közel 280 ezer könyv- és mintegy 35 ezer periodikarekorddal.

Kormányzati együttműködés az IRIS, amely az IBERPAC X.25-ös hálózat használati költségeit és a szükséges hardvert finanszírozza. A CSIC is részt vesz a projektben, és egyúttal az ALEPH rendszerek támogatója is Spanyolországban.

A Nemzeti Könyvtár kiemelt szerepét egy 1990-es királyi rendelet is megerősíti. Funkciói:

- dokumentumok gyűjtése, katalogizálása, megőrzése, rendelkezésre bocsátása, bibliográfiai források rendelkezésre bocsátása;
- a kutatás elősegítése, különös tekintettel a humaniorákra, referenz-, fénymásoló és kölcsönzési szolgáltatások útján;
- kötelezpéldány-gyűjtemény gondozása a nemzeti bibliográfia készítése és terjesztése érdekében;
- szakmai tanácsadás a nemzeti kormányzatnak;
- együttműködés más könyvtárakkal, kulturális és tudományos intézményekkel;
- kutatási és fejlesztési tevékenység.

A Nemzeti Könyvtár állománya több mint 5 millió kötet és 33 ezer időszak kiadvány. A ritka könyvek és egyéb különgyűjtemények több mint 22 ezer kéziratot, közel háromezer ősnymtatványt, 98 ezer régi könyvet őriznek. A gyűjteményekben található még 130 ezer kotta és 200 ezer audiovizuális anyag, 16 ezer grafika, százezer metszet, 600 fotó és közel egymillió plakát, levelezőlap, továbbá 70 ezer térkép. Van a könyvtárnak Cervantes-, afrikai, latin-amerikai és kormányzati-dokumentum-gyűjteménye is.

Az ARIADNA adatbázis 500 ezer rekordot tartalmaz. Besorolási adattára (authority file) 750 ezer rekordot tartalmaz. A nemzeti bibliográfia, a Bibliografía española 1976 óta van gépesítve, és 600 ezer IBERMARC rekordot tartalmaz. Online elérhető az IBERPAC-hálózaton. Az 1976 és 1992 közötti időszak rekordjai CD-ROM-on is megvanak.

Az ADMYTE projekt ötvenöt 16. századi ősnymtatvány teljes szövegének digitális képfórmátumban való feldolgozását nyújtja.

A könyvtárosképzés 1856-ban indult meg, de az egyetemi szintű csak 1978-ban. Ma nyolc egyetemen folyik könyvtárosképzés több mint há-

romezer hallgató részvételével. Megszülettek a tervek az ötéves, valódi egyetemi képesítést nyújtó könyvtárosképzés beindítására is.

A könyvtárosok szakmai szervezetei közül a legkorábban, 1949-ben jött létre az ANABAD (Spanyol Levéltárosok, Könyvtárosok, Múzeológusok és Dokumentátorok Egyesülete), amelynek 1720 tagja és több regionális szervezete van.

A SEDIC (Spanyol Tudományos Dokumentációs és Információs Társaság) 1976-ban alakult, és mintegy ezer tagja van. Van egyesülete Andalúziának és Katalóniának is, és növekszik a regionális szerveződések száma. Összességében mintegy 5 ezer szakember tagja valamilyen szakmai egyesületnek.

1988-ban alakult a FESABID (Spanyol Könyvtárosok, Levéltárosok, Múzeológusok és Dokumentátorok Egyesületeinek Szövetsége).

A spanyol telekommunikációs piac a világon a 12. helyet foglalja el. 1991-ben 64 cég 216 adat-

bázist hozott léte. A terjesztő/termék arány 1:3, ami azt mutatja, hogy Spanyolországban nincsenek nagyszámú adatbázist terjesztő hostok. Jellemző az is, hogy az előállítók általában nem a magánszférából kerülnek ki. Csökkent a tényadatbázisok száma, kisebb a bibliográfiai adatbázisok számának növekedése, nőtt viszont a vegyes típusú adatbázisok száma. Az elmúlt három évben jelentős mértékű növekedés volt a jogi és a közgazdasági adatbázisok terén, mérsékelt növekedés volt tapasztalható a műszaki és természettudományos adatbázisok tekintetében, a társadalomtudományi adatbázisok pedig mérsékelt csökkenést mutattak.

MAYOL, C.-MASSÍSIMO, A.: Libraries and librarianship in Spain. = IFLA Journal, 19. köt. 2. sz. 1993. p. 131–146./

(Koltay Tibor)

A portugál könyvtárak korszerűsítésének öt meghatározó éve

Mivel a portugál szakemberek még nem publikálták tapasztalataikat, az utóbbi öt év könyvtári korszerűsítési eredményeit a statisztikai adatok, a LIB-2 keretében végzett felmérések (1986 és 1991), valamint saját ismereteik alapján foglalják össze a szerzők.

A fejlődés leginkább a géppel olvasható adatbázisok számának és hozzáférhetőségének növekedésében, az új információs technológiák népszerűsítésében, az információtechnológiai ismeretek gyarapodásában jelentkezik. A legfontosabb irányokat az egyes ágazati rendszerek (pl. ipar, energetika) kialakulása, a Nemzeti Könyvtár számítógépesítésére szánt (ha nem is elégséges) támogatás, a közművelődési könyvtárak fejlesztésének terve (a Könyv és Olvasás Portugál Intézete segítségével), és az ország központi régiójának könyvtári együttműködése (amely jelenleg a DOBIS-LIBIS rendszer bevezetésén munkálkodik) jelzi. Ezek a kezdeményezések komoly beruházásokat is jelentenek, ugyanakkor gyakorlatilag nincs változás az állományépítés, könyvbeszerzés, képzés és továbbképzés terén.

A LIB-2 adatainak felrészítéskor 238 könyvtár vizsgálatára került sor. A portugál könyvtárak általában kis állománnyal rendelkeznek (csak 6,6%-uk nagyobb 50 ezer címnél), és mindössze három (köztük a nemzeti) könyvtár lépi túl a félmillió kötetet. A könyvtáraknak mindössze 2,1%-ában van kétezernél több kurrens periodikum, az audiovizuális anyagok mennyisége pedig elhanyagolható. A Nemzeti Könyvtár után

a legnagyobb könyvgyűjtemények a közművelődési könyvtárak, majd az egyetemi (felsőoktatási) könyvtárak és a magáncégek szakkönyvtárai következnek.

A két LIB-2 tanulmány adatai között nagy eltérés mutatkozik a számítógépes katalógusok számában: míg 1986-ban (az akkor vizsgált 556 könyvtár közül) 5,57%-ban, 1991-ben (238 könyvtár közül) 41%-ban volt gépi katalógus. Többségük 1988 után keletkezett, és 66,2%-uk ötezernél kevesebb rekordot tartalmaz, s a könyvtári gyűjtemény csak egy részét tárja fel. A Nemzeti Könyvtár gyűjteményeinek már 28%-a szerepel az adatbázisban. Anyagi vagy emberi erőforrások hiánya miatt a többi könyvtár nemigen foglalkozik retrokonverzióval, így az adatbázisok mindössze 5,1%-a növekszik évi 5000 rekordnál többel. A legtöbb könyvtár mikroszámítógépeket használ, amelyeken a PORBASE X.0 fut, egy a nemzeti bibliográfia UNIMARC rekordjainak előállítására kifejlesztett CDS/ISIS alkalmazás. Leggyakrabban a katalógizáló és a kereső funkcióját használják. Néhány könyvtárban működik számítógépes kölcsönző rendszer, ám az nem ISIS-alapú. A portugál könyvtárak anyagi lehetőségei miatt az integrált rendszerek gyakorlatilag nincsenek jelen az országban.

Főként szakkönyvtárakban gyakori a CD-ROM-használat, és a videotex, az e-mail, a távoli adatbázisok elérése sem számít már igazán újdonságnak.

A helyi és központi támogatásoknak köszönhetően a legnagyobb fejlődést a közművelődési könyvtárak érték el. Számos könyvtár használja a PORBASE